

До питання дослідження вогнепальної зброї XIV—XIX століть, яка належить до культурних цінностей, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення

Мар'яна Верхотурова

кандидат історичних наук, доцент, почесний професор Балтійського науково-дослідного інституту трансформації економічного простору (м. Рига, Латвія), науковий співробітник лабораторії криміналістичних, інженерно-технічних та військових досліджень, Науково-дослідний центр судової експертизи у сфері інформаційних технологій та інтелектуальної власності Міністерства юстиції України, м. Київ, Україна, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9172-2310>, e-mail: marianawerhoturova@gmail.com

Актуальність обраної тематики визначає необхідність удосконалення нормативної та методичної бази для проведення судової мистецтвознавчої експертизи вогнепальної зброї XIV—XIX століть, яка належить до культурних цінностей, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення. Мета роботи — диференціювати поняття, які означають можливі наявні на зброї оздоблювальні, маркувальні та епіграфічні елементи.

Ключові слова: *судова мистецтвознавча експертиза; вогнепальна зброя XIV—XIX століть; епіграфіка; декор; культурна цінність.*

On the Issue of Research of Firearms Dated 14th-19th Centuries, which Belong to Cultural Values that Have Artistic, Historical, Ethnographical and Scientific Significance

Mariana Verkhoturova

The relevance of the chosen topic is determined by the need to improve the regulatory and methodological framework for conducting forensic art-historical examination of firearms of the 14th—19th centuries, which belong to cultural values that have artistic, historical, ethnographical and scientific significance. The purpose of the work is to differentiate the concepts that denote possible decorative, marking and epigraphic elements present on weapons.

Keywords: *forensic art-historical examination; firearms of the 14th—19th centuries; epigraphy; decor; cultural value.*

Судова мистецтвознавча експертиза вогнепальної зброї XIV—XIX століть, яка належить до культурних цінностей, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення, має низку особливостей. Традиційно судова мистецтвознавча експерти-

за вогнепальної зброї призначається в комплексі із судовою балістичною експертизою. У цій роботі ми закреслюємо увагу на деяких проблемних моментах, що виникають під час проведення мистецтвознавчого дослідження.

Процес дослідження об'єктів вогнепальної зброї XIV—XVIII століть під час проведення судової мистецтвознавчої експертизи умовно розділяємо на кілька етапів. Атрибуція — багатогранний процес, під час якого визначається автентичність твору, його автор, час виготовлення, місце походження та інші особливості. Базовим є опис предмета, під час здійснення якого визначаємо морфологічні особливості, технічні властивості, матеріали, із яких виготовлено об'єкт. Одним з основних елементів дослідження судового експерта-мистецтвознавця є дослідження наявного на зброї декору, маркування та епіграфіки.

Слід диференціювати поняття *декор*, *маркування* та *епіграфіка*. *Декор* — система оздоблювальних елементів на зброї. Основною функцією декору на вогнепальній зброї є надання їй естетичного, часом витонченого зовнішнього вигляду. Декоративні елементи історичної зброї часто є цілими сюжетними історіями, відтвореними в металі, кістці, дереві, емалі або комбінації цих та інших матеріалів. Композиції декору часто виражали основне цільове призначення зброї (наприклад, парадна зброя, мисливська та ін.). Вплив декоративних елементів на побутування зброї часом був настільки значущий, що зброя отримувала неофіційні імена саме через ці характеристики. Так, наприклад, серія з 14 бронзових гармат, вилитих 1740 року, основним декоративним елементом яких були зображення Спасителя, Іоана Хрестителя та дванадцяти апостолів, має

неофіційну назву «апостолки». Автором серії є ливар Іван Полянський. Тривалий час історична та зброезнавча історіографія традиційно вважала майстра поляком. Проте докладне аналізування стилістичних особливостей зображень святих дало змогу дійти висновку, що виконані вони у східній іконографічній традиції, що було б світоглядно нехарактерно для майстра-католика. Саме ця думка дала поштовх для подальших досліджень, у результаті яких було встановлено, що І. Полянський був русином за походженням греко-католицького віросповідання, що надалі суттєво вплинуло на уточнення атрибуції гармат [1, с. 33—37].

Щодо тематики нашого дослідження визначаємо, що *маркування* — позначення виробника та/або технічних характеристик шляхом нанесення на зброю відповідних написів, клейм, числового, буквеного або іншого коду, специфічних знаків або інших позначок. Маркування почало з'являтися у центрах серійного виробництва зброї з XV ст. переважно у вигляді карбованих по поверхні ствола знаків (рисок, точок або їх комбінацій). На литих бронзових стволах це міг бути також герб власника або замовника зброї, який виконував насамперед представницьку, а вже потім декоративну функцію. Більшість зразків зброї окресленого нами періоду, виготовлена в невеликих зброярнях, маркування не мала. Фактично до XX ст. нанесення маркувальних елементів на зброю не було обов'язковим, й тим більше не було стандартизованим, що своєю

чергою ускладнює його дослідження. Атрибутувати належність до тієї чи тієї майстерні або майстра за відсутності маркування або окремих елементів декору (гербів або декоративних написів, які б указували на замовника, власника або виробника) та надавали відомості про походження зброї фактично неможливо.

Епіграфіка — написи, що стихійно наносять на зброю під час її побутування. До них належать позначки про проведення інвентаризації арсеналу або складу, написи, які свідчили про надане зброї «ім'я», позначення, що вказували на особливості заряджання тощо. Такі написи найчастіше свідчать про місця фізичного перебування зброї в той чи той час, застосування її тим чи тим підрозділом або військовим, застосування під час ведення бойових дій у певному місці тощо.

Під час проведення судової мистецтвознавчої експертизи вогнепальної зброї XIV—XIX століть, яка належить до культурних цінностей, що має художнє, історичне, етнографічне та наукове значення, виокремлюємо три основні види інформативних елементів, які можуть бути на зброї: декор, маркування та епіграфіку. Вони різняться за цільовим призначенням, способом нанесення й інформацією, яку може отримати експерт під час проведення мистецтвознавчого дослідження. Хибне трактування цих елементів може суттєво вплинути на дійсність атрибуції досліджуваного об'єкта й, відповідно, на висновок експерта.

Перелік джерел посилання

1. Верхотурова М. Артилерія XIV—XVIII століть у фондах Львівського історичного музею. Запоріжжя, 2023. 224 с.